

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ
КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Проект
впроваджується
Радою Європи в рамках
Плану дій для України
на 2018-2021 рр

Кримінальна відповідальність суддів за винесення неправосудних рішень

Порівняльне дослідження

Звіти щодо країн підготували: **Франческо Клементуччі** (Francesco Clementucci, Франція, Італія й Іспанія) і **Канстанцін Дзехцяроу** (Kanstantsin Dzehtsiarou, Англія й Уельс, Молдова та Польща)

Упорядник **Канстанцін Дзехцяроу**

Листопад 2020 року

Цей документ підготовлено в рамках Проекту Ради Європи «Дотримання прав людини в системі кримінальної юстиції України», який є частиною Плану дій Ради Європи для України на 2018–2021 рр. Зміст і погляди, висловлені в цьому звіті, є відповідальністю їх авторів і необов'язково відображають офіційну позицію Ради Європи.

Зміст

1. Підсумкові положення	3
2. Вступ.....	4
3. Основні аспекти кримінальної відповідальності суддів.....	5
3.1. Чи можливо притягнути суддю до кримінальної відповідальності за винесення завідомо неправосудного рішення?	5
3.2. Спеціальний порядок притягнення суддів до кримінальної відповідальності.....	9
3.3. Чи існують доступні відомості про те, як обґрунтовується потреба у встановленні особливого режиму кримінальної відповідальності суддів?	11
3.4. Якщо існує положення щодо кримінальної відповідальності, як це правопорушення сформульовано? Як характеризуються суб'єктивна та об'єктивна сторона злочину? Які передбачено санкції?	13
3.5. Які конкретні аспекти враховуються? Серйозність наслідків? Якісь конкретні обставини чи форми вини?	17
3.6. Чи є інші форми відповідальності суддів?	18
3.7. Чи були випадки притягнення суддів до кримінальної відповідальності?	21
4. Висновок Підсумкова таблиця.....	24
Додаток 1. Огляд вимог до кандидатів на посаду судді.....	26
Англія й Уельс.....	26
Франція.....	27
Італія	28
Молдова.....	29
Польща.....	30
Іспанія.....	31

1. Підсумкові положення

Основні результати цього дослідження можна підсумувати так:

1. Не існує єдиного підходу до режиму відповідальності суддів. Ці підходи різняться: від найлояльнішого до суддів (в Англії й Уельсі), де суддів можна покарати лише в порядку притягнення до дисциплінарної відповідальності, а їхні рішення можна змінити лише шляхом перегляду судом вищої інстанції, до найсуворіших (у Молдові й Іспанії), де за винесення завідомо протиправних рішень передбачена кримінальна відповідальність.
2. Хоча кримінальне покарання за винесення завідомо неправосудних рішень по суті не суперечить європейським стандартам, менша частина держав, які були об'єктом цього порівняльного дослідження, використовують цей вид відповідальності.
3. Існує багато форм спеціальної кримінальної відповідальності, які можуть охоплювати винесення завідомо протиправних рішень без криміналізації самого діяння, зокрема, криміналізація наслідків, таких як незаконний арешт чи незаконне позбавлення майна. Можлива також криміналізація незаконних мотивів, як-от отримання хабарів чи зацікавленість у вирішенні справи. Здається, що цим способом криміналізації варто віддати перевагу, оскільки вони менш розмиті та включають чітко визначені суб'єктивну та об'єктивну сторони злочину. Вони допускають менш широке тлумачення й меншу імовірність зловживань.
4. Важливо розглядати відповідальність суддів як цілісну систему, яка включає не лише кримінальну відповідальність; деякі її цілі може бути досягнуто через встановлення цивільної або дисциплінарної відповідальності.
5. Розглядаючи питання відповідальності суддів, потрібно враховувати два протилежні міркування: по-перше, цей механізм не можна використовувати з метою здійснення тиску на суддів; по-друге, потрібно запобігти ухваленню завідомо неправосудних рішень. Слід пам'ятати, що право на оскарження – мабуть, найефективніший спосіб виправити помилку судді, навіть якщо вона допущена умисно.
6. Законодавець повинен також пам'ятати, що судді мають не лише знати про ймовірне настання відповідальності у випадку постановлення завідомо неправосудного рішення, але й бути захищеними від переслідування за винесення законних рішень. У багатьох державах, які були об'єктом даного дослідження, суддів можна притягнути до кримінальної чи інших видів відповідальності лише в порядку застосування спеціальної процедури. Імунітет судді зазвичай функціональний та не перешкоджає притягненню до відповідальності.

2. Вступ

Мета цього дослідження полягає у визначенні того, як різні європейські держави вирішують дилему між суддівським імунітетом та ідеалами незалежності суддів з одного боку, і бажанням не допустити постановлення завідомо протиправних рішень без належного покарання, а також встановити відповідальність суддів, з іншого боку. Існує три види відповідальності, яку може нести суддя особисто за постановлення завідомо неправосудних рішень: цивільно-правова (деліктна) відповідальність, дисциплінарне покарання та кримінальна відповідальність. Певною мірою скасування рішення за результатами перегляду в апеляційному чи касаційному порядку також може вважатися видом відповідальності. На думку авторів, криміналізація винесення завідомо протиправного рішення в частині тлумачення суддею положення законодавства і/або фактів має бути крайнім заходом. Законодавець повинен бути переконаний в тому, що жодна інша форма відповідальності не є достатньою, а спеціальні кримінальні санкції матимуть певний стримувальний ефект для потенційних порушників, не створюючи непотрібний інструмент тиску та впливу на суддів. Крім того, ці санкції не повинні перешкоджати кваліфікованим кандидатам на посаду судді розпочати професійну діяльність. Відразу слід зазначити, що помилки, допущені неумисно, чи обґрунтоване юридичне тлумачення не повинні мати наслідком притягнення до кримінальної відповідальності.

Дискусії щодо відповідальності суддів тривають вже значний період часу. Існує багато противників ідеї встановлення режиму спеціальної відповідальності суддів за їхні дії. Для прикладу, лорд Кук Торндонський зазначав:

У якому сенсі вони [судді] є чи повинні бути відповідальні за свої рішення? Оскільки діють апеляційні рівні, у судовій системі забезпечується відповідальність; однак популярна точка зору може допускати, що якимось чином мало б бути більше... Відповідальність суддів має насамперед бути питанням саморегулювання; інакше сама мета доручення ухвалення рішень суддям нівелюється.¹

У цьому звіті розглянуто, наскільки ефективним є запровадження в кримінальному законі відповідальності за винесення завідомо протиправних рішень, на прикладі досвіду шести європейських держав. До них належать Англія й Уельс, Франція, Італія, Молдова, Польща й Іспанія. При складанні цього звіту було використано метод аналітичного дослідження. Експерти зібрали дані з відкритих, але надійних джерел; наскільки нам відомо, інформація в цьому звіті точна.

Хоча існує багато можливих способів описати ключовий термін цього звіту – помилка, допущена суддею умисно, завідомо протиправне рішення чи завідомо неправосудне рішення – у більшості випадків ми використовуємо останній термін. Необхідно показати, що рішення не є несправедливим в загальноприйнятому значенні, а радше суперечить правовим положенням. Більше того, помилка – недостатньо точний термін, оскільки викликає смислові асоціації з недбалістю.

¹ R Cooke “Empowerment and Accountability: the Quest for Administrative Justice” (1992) 18 Commonwealth Law Bulletin 1326; також див.: Le Sueur A, “Developing mechanisms for judicial accountability in the UK” (2004) 24 *Legal Studies* 73.

3. Основні аспекти кримінальної відповідальності суддів

3.1. Чи можливо притягнути суддю до кримінальної відповідальності за винесення завідомо неправосудного рішення?

Англія й Уельс

В Англії й Уельсі відповідь на це запитання негативна, крім випадків, коли суддя вчиняє загальне кримінальне правопорушення, відповідальність за яке встановлена нормами кримінального права, як-от отримання хабарів тощо. Для прикладу, Розділ 2 Закону про хабарництво від 2010 року передбачає:

Правопорушення, що стосуються отримання хабарів

(1) Особа («Р») винна у вчиненні правопорушення, якщо дотримано будь-яких з наведених нижче умов.

(2) Справа 3, де Р вимагає, погоджується отримати чи приймає фінансову або іншу перевагу усвідомлюючи, що внаслідок цього буде неналежно виконано певну функцію чи дію (самим Р чи іншою особою).

(3) Справа 4, де:

(а) Р вимагає, погоджується отримати чи приймає фінансову або іншу перевагу й

(б) така вимога, згода чи прийняття самі по собі є неналежним здійсненням із боку Р відповідної функції чи діяльності.

(4) Справа 5, де Р вимагає, погоджується отримати чи приймає фінансову або іншу перевагу як винагороду за неналежне здійснення (Р чи іншою особою) відповідної функції чи діяльності.

(5) Справа 6, де в очікуванні чи внаслідок вимоги, згоди на отримання чи прийняття Р фінансової або іншої переваги, відповідна функція чи діяльність здійснюється неналежно –

(а) самим Р;

(б) іншою особою на запит Р чи за його прямої чи мовчазної згоди.

(6) У справах 3 – 6, не має значення –

(а) чи Р вимагає, погоджується отримати чи приймає (або вимагатиме, погодиться отримати чи прийме) перевагу напряду чи через третю особу;

(б) чи перевага надається (або буде надана) на користь Р або іншої особи.

(7) У справах 4 – 6 не має значення, чи Р знає або вважає, що здійснення функції або діяльності є неналежним.

(8) У справі 6, де інша особа (не Р) виконує функцію чи дію, також не має значення, чи ця особа знає або вважає, що здійснення функції або діяльності є неналежним.²

Іншим правопорушенням у даній сфері є неналежне виконання посадових обов'язків службовою особою на публічній службі – правопорушення, встановлене нормами

² Див.: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/section/2>.

загального права. «Вважається, що вчинено правопорушення, коли державний службовець, який діє у такій своїй якості, умисно нехтує виконанням свого посадового обов'язку та/або умисно поводить себе недобросовісно; при цьому така поведінка становить зловживання довірою громадськості до відповідного органу влади та не має розумного виправдання чи обґрунтування». ³ Відповідно до судової практики, вважається, що судді займають посаду на публічній службі.⁴ Фактично, це правопорушення охоплює діяння, які не можуть бути кваліфіковані як одержання хабара або будь-які інші кримінально-правові правопорушення.

Франція

Судді, що вчиняють злочини загальнокримінального характеру, несуть кримінальну відповідальність як і всі інші громадяни та державні службовці.

Кримінальної відповідальності за винесення завідомо протиправного рішення не передбачено, крім випадків, коли неправомірні дії належать до однієї з категорій нижче.

- а) суб'єктом є державний службовець:
 - а. зловживання повноваженнями (стаття 432–4 Кримінального кодексу);
 - б. розтрата чи присвоєння майна (стаття 432–15 Кримінального кодексу);
- б) суб'єктом є магістрат:
 - а. корупція, активна чи пасивна (Кримінальний кодекс, ст. 434–9);
 - б. відмова в здійсненні правосуддя⁵ (Кримінальний кодекс, стаття 434–7–1).
За вчинення цього правопорушення передбачено покарання у вигляді штрафу у розмірі 7500 євро і заборони виконання відповідних функцій на строк від 5 до 20 років (Кримінальний кодекс, стаття 434–7–1).

Італія

Суддю може бути притягнуто до кримінальної відповідальності за винесення завідомо протиправного рішення, лише якщо таке рішення ухвалено:

- а) у межах процедури, внаслідок отримання хабара й з метою надання переваги, або завдання шкоди, інтересам сторони (див. статтю 319-ter Кримінального кодексу, яка встановлює відповідальність за корупцію при винесенні судових рішень). У цьому випадку охоронюваними інтересами є неупередженість суддів і правильне виконання повноважень судді. Санкції особливо жорсткі.
- б) з метою надання неналежної переваги самому судді чи стороні (див. статтю 323 Кримінального кодексу, яка встановлює відповідальність за зловживання службовим становищем).⁶

³ Див.: <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/misconduct-public-office>.

⁴ Див. рішення у справах Sainsbury 4 T.R 451, (1791 р.) та Llewellyn-Jones 1 Q.B.429, (1968 р.).

⁵ Див. детальніше визначення у відповідних розділах звіту чи додатках.

⁶ «Якщо факти (...) скоєно з метою надання переваги, або завдання шкоди, інтересам сторони в цивільному, кримінальному чи адміністративному провадженні, такі дії караються позбавленням волі на строк від 6 до 12 років». «Якщо протиправним рішенням особу було засуджено до позбавлення волі на строк до 5 років, такі дії караються позбавленням волі на строк від 6 до 14 років; якщо протиправним рішенням особу було засуджено до позбавлення волі на строк, що перевищує 5 років або довічного ув'язнення, такі дії караються позбавленням волі на строк від 8 до 12 років».

Магістрати,⁷ що вчиняють злочини загальнокримінального характеру, несуть кримінальну відповідальність як і всі інші громадяни та державні службовці.

Молдова

Статтею 307 Кримінального кодексу Молдови встановлено кримінальну відповідальність суддів: «Умисне ухвалення вироку, рішення, постанови чи ухвали, що суперечать закону:

(1) Умисне ухвалення суддею вироку, рішення, постанови чи ухвали всупереч закону карається штрафом у розмірі від 650 до 1150 умовних одиниць або позбавленням волі на строк до 5 років, в обох випадках із позбавленням права займати певні посади чи займатися певною діяльністю строком до 5 років.

(2) Ті самі дії, пов'язані з обвинуваченням у скоєнні тяжкого, особливо тяжкого чи винятково тяжкого правопорушення, що спричинило тяжкі наслідки, карається позбавленням волі на строк від 3 до 7 років із позбавленням права займати певні посади чи здійснювати певну діяльність строком до 5 років».⁸

Польща

У польському кримінальному законодавстві не існує норм, які передбачали б притягнення до кримінальної відповідальності судді за винесення завідомо протиправного рішення, однак судді підлягають кримінальній відповідальності у разі вчинення злочинів загальнокримінального характеру, як-от отримання хабара. Для прикладу, стаття 228 Кримінального кодексу Польщі передбачає:

Стаття 228. § 1. Будь-яка особа, яка у зв'язку зі здійсненням державних повноважень приймає матеріальну чи особисту вигоду або обіцянку такої вигоди, або вимагає такої вигоди, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на термін від 6 місяців до 8 років.

Іспанія

Відповідно до Конституції, судді відповідають за свої дії перед законом.⁹ Суддів, які умисно виносять неправомірні рішення (з власної волі¹⁰ чи через недбалість¹¹), може бути притягнуто до кримінальної відповідальності. У законодавстві про державну службу¹²

⁷ В Італії прокурори та судді належать до однієї категорії «магістратів». Вони виконують судові функції ведення слідства (прокурори) та ухвалення рішень (судді).

⁸ Кримінальний кодекс Молдови.

⁹ Закон «Про судоустрій», стаття 117. «1. Правосуддя виходить від народу і здійснюється іменем Короля судьями та магістратами, які є представниками судової влади, незалежними, непохитними, *відповідальними*, та керуються лише принципом верховенством права. (...)».

¹⁰ Напр., стаття 446 Кримінального кодексу.

¹¹ Напр., стаття 447 Кримінального кодексу.

¹² Закон № 39/2015 «Про загальний адміністративний процес» (*Ley de Procedimiento Administrativo Común, LPAC*), у статті 146 (Кримінальна відповідальність) зазначено: «1. Кримінальна відповідальність службовців кадрового складу публічних адміністрацій, а також цивільно-правова відповідальність, яка може виникати у зв'язку з наслідками вчинення злочину, настає згідно з положеннями відповідного законодавства. 2. Притягнення до кримінальної відповідальності службовців кадрового складу публічних адміністрацій не призупинятиме процедуру встановлення матеріальної відповідальності за винятком випадків, коли встановлення фактів у порядку кримінального провадження необхідне для визначення матеріальної відповідальності».

значено, що державні службовці, як-от судді, підлягають кримінальній відповідальності, як і будь-які інші громадяни.

Кримінальний кодекс¹³ передбачає, що може бути притягнуто до кримінальної відповідальності суддів, які:

- а) свідомо винесли неправосудний вирок або постанову (положення статті 446 Кримінального кодексу);¹⁴
- б) через серйозну недбалість чи невинуватану необізнаність, винесли явно неправосудний вирок чи постанову (положення статті 447 Кримінального кодексу);¹⁵
- в) відмовляються розглядати справу (положення статті 448 Кримінального кодексу);¹⁶
- г) винні в зловмисному затримуванні здійснення правосуддя (положення статті 449 Кримінального кодексу).¹⁷

Крім того, у Кримінальному кодексі Іспанії¹⁸ визначено злочини

- а) суб'єктом яких є державні службовці, як-от:
 - а. (стаття 404) свідоме ухвалення неправильного чи свавільного рішення карається позбавленням права обіймати посаду;
 - б. (стаття 439) отримання вигоди у будь-якій формі від укладення договору або комерційної діяльності, у якій державний службовець брав участь у силу свого службового становища, карається позбавленням волі (на строк від шести місяців до двох років) і штрафом (у розмірі від дванадцяти до двадцяти чотирьох місячних зарплат) із позбавленням права обіймати посади державної служби.
- б) суб'єктами яких є судді та прокурори:
 - а. (стаття 529) передача суддею справи суду чи посадовій особі, які не мають повноважень розглядати справу, карається позбавленням права обіймати певні посади чи посади публічної служби;

¹³ Глава 20 (Злочини проти здійснення правосуддя), розділ 1 (Службове зловживання) встановлює відповідальність за службове зловживання у сфері здійснення правосуддя та відповідне покарання.

¹⁴ «Суддю або магістрата, який свідомо виносить неправосудний вирок або постанову, буде покарано: 1. Позбавленням волі на строк від одного до чотирьох років, якщо неправосудний вирок винесено проти обвинуваченого в кримінальній справі за обвинуваченням у тяжкому або менш тяжкому злочині, і вирок не було виконано, або такою ж мірою покарання (вище середньої межі) та штрафом, що підлягає сплаті щомісячно протягом періоду від дванадцяти до двадцяти чотирьох місяців, якщо вирок було виконано. В обох випадках також застосовується покарання у вигляді позбавлення права обіймати суддівські посади на період від десяти до двадцяти років. 2. Покаранням у вигляді штрафу, що підлягає сплаті щомісячно протягом періоду від шести до дванадцяти місяців, і позбавленням права обіймати певні посади чи посади державної служби строком від шести до десяти років у випадку винесення неправосудного вироку у справі про малозначне правопорушення. 3. Штрафом, що підлягає сплаті щомісячно протягом періоду від дванадцяти до двадцяти чотирьох місяців, і позбавленням права обіймати певні посади чи посади державної служби на строк від десяти до двадцяти років, у всіх інших випадках винесення неправосудного рішення або постанови». (див. за посиланням <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>, іспанською мовою).

¹⁵ «Винесення суддею або магістратом явно неправосудного вироку чи постанови через серйозну недбалість чи невинуватану необізнаність карається спеціальною заборонаю обіймати певні посади чи посади державної служби строком від двох до шести років».

¹⁶ «Відмова судді чи магістрата розглядати справу, яка не має юридичного обґрунтування чи під приводом незрозумілості, неповноти положень закону чи відсутності відповідних норм, карається спеціальною заборонаю обіймати певні посади чи посади державної служби строком від шести місяців до чотирьох років».

¹⁷ «1. Зловмисне затримування здійснення правосуддя суддею, магістратом чи юридичним секретарем карається тією ж мірою покарання, що вказана у попередній статті. Зловмисною вважається затримка, яка має на меті досягнути незаконних цілей. 2. Коли затримка виникає з вини іншого державного службовця, ніж особи, згадані в попередньому пункті, обирається міра покарання нижче середньої межі покарання, визначеного у санкції попередньої статті».

¹⁸ Див. іспанською мовою сторінці за посиланням: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>

- b. (стаття 530) продовження суддею строку позбавлення волі з порушенням процесуальних строків чи конституційного права карається позбавленням права обіймати певні посади чи посади публічної служби;
- c. (стаття 531) призначення покарання у вигляді одиночного ув'язнення або продовження строку одиночного ув'язнення щодо затриманого чи засудженого з порушенням процесуальних строків чи інших конституційних або правових гарантій карається позбавленням права обіймати певні посади чи посади публічної служби строком від 6 місяців до 2 років;
- d. (стаття 532) у випадку, коли описані вище злочини скоєно через грубу недбалість, суддю відсторонюють від посади на строк від шести місяців до двох років.

3.2 Спеціальний порядок притягнення суддів до кримінальної відповідальності

Англія й Уельс

Судді не мають офіційного імунітету у випадку порушення кримінального провадження щодо вчинених ними кримінальних правопорушень. Суддю можна заарештувати за одержання хабара чи вчинення іншого службового злочину.

Франція

Судді, що вчиняють злочини загальнокримінального характеру, несуть кримінальну відповідальність як і всі інші громадяни та державні службовці.

Італія

Магістрати, як і будь-який інший громадянин і державний службовець, зобов'язані дотримуватися положень кримінального кодексу. Проте, щоб уникнути будь-якого (фактичного, потенційного або суб'єктивно сприйнятого) конфлікту інтересів у випадку, коли справу щодо магістрата розглядають його колеги, справа повинна розглядатись в іншому судовому окрузі¹⁹, аніж той, де зазвичай працює суддя, якому пред'явлено обвинувачення.

Молдова

Відповідно до статті 19 Закону про статус суддів, суддю не можна притягнути до відповідальності за його думки, висловлені під час здійснення правосуддя, та за прийняті ним рішення, окрім випадків, коли остаточним рішенням суду його визнано винним у зловживанні службовим становищем. Відповідно до Кримінально-процесуального кодексу кримінальне провадження щодо судді може бути порушено лише Генеральним прокурором, за умови отримання згоди Вищої ради магістратури. Якщо суддя вчиняє пасивне корупційне діяння (стаття 324) чи одержує вигоду від впливу на публічну особу (стаття 326), згода Вищої ради магістратури на порушення кримінального розслідування не

¹⁹ Територія Італії поділена на 26 судових округів, у кожному з яких діє апеляційний суд.

потрібна. Без згоди Вищої ради магістратури суддю не можна затримати, доставити в примусовому порядку, арештувати чи провести особистий обшук. Така згода не потрібна у випадку вчинення тяжкого злочину та в разі обвинувачення у вчиненні пасивного корупційного діяння (стаття 324) чи одержанні вигоди від впливу на публічну особу (стаття 326).

Польща

Судді в Польщі користуються імунітетом. Відповідно до статті 80 Закону про суди загальної юрисдикції, суддю не можна заарештувати чи притягнути до кримінальної відповідальності без дозволу компетентного дисциплінарного суду. Це не стосується випадків затримання судді безпосередньо під час вчинення злочину, якщо затримання необхідне для забезпечення належного перебігу провадження. Доки не буде надано дозвіл на притягнення судді до кримінальної відповідальності, можна вживати лише термінових заходів. Голову апеляційного суду негайно повідомляють про арешт судді. Він може прийняти рішення про негайне звільнення затриманого судді. Голова апеляційного суду невідкладно повідомляє Національну раду суддів, Міністра юстиції та першого голову Верховного суду, про факт затримання судді.

Дисциплінарний суд видає постанову про надання дозволу на здійснення кримінального провадження щодо судді, якщо існує достатньо обґрунтована підозра у тому, що він вчинив злочин. Постанова містить рішення про дозвіл на притягнення судді до кримінальної відповідальності та обґрунтування. Перш ніж видавати дозвіл, дисциплінарний суд заслуховує службовця, який здійснює провадження у справах щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності, суддю, представника органу влади чи особи, які подали запит на надання дозволу.

Потрібно чітко зазначити, що дисциплінарна комісія в Польщі відіграє роль у кримінальному провадженні щодо суддів; вона не лише накладає дисциплінарні стягнення, її висновки мають значення для кримінального провадження. Протягом останніх років у Польщі проведено масштабну реформу режиму дисциплінарної відповідальності суддів. Тепер порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності можна узагальнити так: «У першій інстанції справи розглядають дисциплінарні суди при апеляційних судах чи новостворена Дисциплінарна палата Верховного суду (зокрема, остання залучається, коли дисциплінарний проступок становить умисний злочин, кримінальне провадження щодо якого здійснюється у формі публічного обвинувачення, або коли обвинувачений є суддею Верховного суду). У другій інстанції всі справи розглядає Дисциплінарна палата Верховного суду.

Зазвичай справа розглядається на відкритому судовому засіданні. Обвинувачений може скористатися послугами адвоката. Рішення, ухвалене дисциплінарним судом першої інстанції, може бути оскаржене засудженим, службовцем, який здійснює провадження у справах щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності, Національною радою суддів й Міністром юстиції. Дисциплінарна палата Верховного суду повинна прийняти рішення за апеляційною скаргою не пізніше, ніж через два місяці. Постанова суду другої інстанції є остаточною й не підлягає оскарженню».²⁰

²⁰ M Szuleka and M Kalisz, *Disciplinary Proceedings Against Judges and Prosecutors* (Warsaw, 2019)

Дисциплінарна палата Верховного суду була створена в рамках нещодавньої судової реформи та щодо неї вже було прийнято рішення Судом справедливості Європейського Союзу. «Вважаючи, що, встановивши новий режим дисциплінарної відповідальності суддів, Польща не виконала свої зобов'язання згідно із законодавством ЄС, 25 жовтня 2019 року Європейська комісія звернулася до Суду справедливості ЄС. Комісія заявляє, серед іншого, що новий режим дисциплінарної відповідальності суддів не забезпечує гарантій незалежності і неупередженості Дисциплінарної палати, членами якої є виключно судді, обрані Національною радою суддів: п'ятнадцять суддів, які є її членами, обираються Сеймом (нижньою палатою Парламенту Польщі)».²¹ Суд справедливості ЄС прийняв рішення про застосування тимчасових заходів у цій справі, якими призупинено роботу Дисциплінарної палати. Справа досі очікує на розгляд Суду.

Іспанія

В Іспанії не передбачено спеціального порядку притягнення суддів до кримінальної відповідальності.

Кримінальне провадження щодо судді може бути порушено на підставі постанови компетентного суду чи скарги прокурора, потерпілої сторони або за скаргою будь-якої особи в інтересах суспільства. Кримінальне провадження щодо судді розглядається компетентним вищим судом або Верховним Судом, залежно від посади відповідного судді. У всіх справах щодо зловживання службовим становищем суддею Генеральна рада суддів (*Consejo General del Poder Judicial* – ГРС) ухвалювала рішення про тимчасове відсторонення відповідних суддів від посади одразу після пред'явлення обвинувачення та винесення уповноваженим судом постанови про початок судового розгляду.

Статті 398–400 органічного закону про судоустрій (*Ley organica del poder judicial*) передбачають, що суддю можна заарештувати лише на підставі постанови компетентного суду чи у випадку затримання в момент вчинення злочину.

3.3 Чи існують доступні відомості про те, як обґрунтовується потреба у встановленні особливого режиму кримінальної відповідальності суддів?

Англія й Уельс

В Англії й Уельсі немає спеціального режиму відповідальності, усі протиправні рішення, в тому числі прийняті умисно, можуть бути виправлені в порядку перегляду вищестоящим судом. Висловлювання чи поведінка судді можуть призвести до застосування дисциплінарних санкцій.

Франція

Не було знайдено відповідних відомостей.

Італія

²¹ <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2020-04/cp200047en.pdf>

Вища рада магістратури²² (*Consiglio superior della Magistratura* або ВРМ) роз'яснила, що для притягнення судді до кримінальної чи адміністративної відповідальності необхідна наявність трьох складових, зокрема: 1) суддя діяв умисно або з грубою недбалістю; 2) особі було завдано неправомірної шкоди; 3) зв'язок між пунктами 1 і 2.

Метою встановлення режиму відповідальності суддів є:

- i. гарантування належного здійснення суддівських функцій, їх надійності та поваги до посади судді, не допустивши завдання шкоди авторитету правосуддя через поведінку тих, хто має його здійснювати;
- ii. захист громадян від можливого погіршення відправлення правосуддя.

Молдова

У відкритих джерелах немає доступної інформації про обґрунтування доцільності включення до положень Кримінального кодексу статті 307 (Винесення завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали чи постанови), але це положення було розглянуто Конституційним судом Молдови, який визнав його таким, що відповідає Конституції. Конституційний суд зазначив, що «виконання суддею своїх повноважень щодо тлумачення законодавства, аналізу доказів і оцінювання фактів у процесі розгляду справ не повинно стати підставою для притягнення до цивільної, кримінальної або дисциплінарної відповідальності, за винятком випадків недобросовісності, умислу чи доведеної грубої недбалості».²³ Суд також наголосив, що «Вища рада магістратури, надаючи дозвіл на порушення кримінального провадження на підставі статті 307 Кримінального кодексу, зобов'язана брати до уваги той факт, що кримінальна відповідальність завжди має бути крайнім заходом. В кожному випадку слід проводити аналіз ефективності застосування іншої міри покарання, альтернативної кримінальному, як-от дисциплінарних санкцій».²⁴

Польща

Спеціального режиму кримінальної відповідальності суддів не передбачено.

Іспанія

«У демократичній системі, такій як та, що встановлена Конституцією Іспанії, судова влада легітимізована застосуванням закону, яким вона керується, а не фактом надання повноважень. Тому дії судді, який під приводом застосування закону керується лише власними суб'єктивними переконаннями, які визначені певним розумінням питання, яке розглядається, і не вдається до жодного передбаченого законом способу тлумачення, є порушенням принципу верховенства права (...) З цього погляду, кримінальну норму щодо зловживання службовим становищем суддею в жодному разі не можна розуміти як

²² Див. вебсайт Вищої судової ради (відвідано 30 липня 2020 року), на сторінці [https://www.csm.it/web/csm-internet/magistratura/ordinaria/percorso-professionale?show=true&title=responsabilit%C3%A0&show_bcrumb=responsabilit%C3%A0#:~:text=I%20magistrati%20sono%20sottoposti%20alla,figure%20di%20reato%20\(ad%20es.&text=L'unica%20deroga%20al%20regime,%C3%A8%20quella%20prevista%20dall'art.](https://www.csm.it/web/csm-internet/magistratura/ordinaria/percorso-professionale?show=true&title=responsabilit%C3%A0&show_bcrumb=responsabilit%C3%A0#:~:text=I%20magistrati%20sono%20sottoposti%20alla,figure%20di%20reato%20(ad%20es.&text=L'unica%20deroga%20al%20regime,%C3%A8%20quella%20prevista%20dall'art.)

²³ http://www.constcourt.md/libview.php?l=en&id=985&idc=7&t=%2FMedia%2FNews%2FCriminal-Liability-of-Judges-Arising-from-a-Wilful-Rendering-of-an-Illegal-Decision-Constitutional%2F&fbclid=IwAR0t96LW-yCOphueg-gDqo_dIgreo_Vyz-P7qtAhr4dnQimjyv-WPkIq4.

²⁴ Там само.

посягання на незалежність судді, а радше як демократичну вимогу, яка зумовлена потребою в засудженні в кримінальному порядку дій, вчинених під час здійснення повноважень суддею, які під прикриттям застосування закону, є безпосереднім порушенням принципу верховенства права».²⁵

Охорона принципів відправлення правосуддя виправдовує наявність кримінальних норм, що карають найсерйозніші посягання на його належне функціонування. Ці злочини регулюються Главою 20 Книги 2 Кримінального кодексу (статті 446–471 bis KK). Охоронюваною юридичною цінністю є здійснення правосуддя як публічна послуга, яку надають незалежні судді та магістрати, які керуються виключно принципом верховенства права.

3.4 Якщо існує положення щодо кримінальної відповідальності, як це правопорушення сформульовано? Як характеризуються суб'єктивна та об'єктивна сторона злочину? Які передбачено санкції?

Англія й Уельс

Це питання не стосується Англії та Уельсу.

Франція

Не передбачено такого злочину, як винесення завідомо протиправного рішення суддею. Проте якщо мотивом ухвалення завідомо протиправного рішення є одержання неправомірної вигоди, тоді суддя несе відповідальність за вчинення корупційного діяння. Так само, якщо суддя (діючи умисно або ні) відмовляє в здійсненні правосуддя, він несе кримінальну відповідальність за статтею 434–7–1 Кримінального кодексу (див. нижче).

Крім злочинів, суб'єктом яких є державний службовець, суддю може бути притягнуто до відповідальності за особливі злочини, суб'єктом яких є суддя, як-от:

- 1) відмова в здійсненні правосуддя (Кримінальний кодекс, стаття 434–7–1). Карається штрафом у розмірі 7500 євро й заборобою обіймати посаду судді на строк від 5 до 20 років (Кримінальний кодекс, стаття 434–7–1);
- 2) корупція, активна чи пасивна (Кримінальний кодекс, стаття 434–9)

Корупційне діяння (активне чи пасивне), вчинене державним службовцем, характеризується :

- суб'єкти злочину:
 - а) суддя чи прокурор, присяжний або інший член суду;
 - б) службовець канцелярії суду;

²⁵ Судова влада, Верховний Суд, 9 лютого 2012 року, Рішення Верховного суду в справі «Пелес, Креспо та Корреа проти Гарсона» (Peláez, Crespo and Correa v. Garzón), що стосувалося зловживань службовим становищем суддею, яке порушувало конституційні гарантії (<http://www.poderjudicial.es/portal/site/cgpi/menuitem.0cb0942ae6fbda1c1ef62232dc432ea0/?vgnextoid=75e19efcd54265310VgnVCM1000006f48ac0aRCRD&vgnnextchannel=6d70f20408619210VgnVCM100000cb34e20aRCRD&vgnnextfmt=default>)

- в) експерт, призначений судом або сторонами;
 - г) особа, призначена органом судової влади для врегулювання спору із застосуванням процедури примирення чи медіації;
 - г) суддя арбітражного суду, що виконує свою функцію згідно з національним законодавством щодо арбітражу.
- хто прямо чи опосередковано в будь-який час незаконно вимагає чи приймає будь-які пропозиції, обіцянки, безоплатну допомогу, подарунки або вигоду для себе чи інших в обмін на виконання своїх повноважень чи утримання від виконання своїх повноважень або вчинення дій за сприяння свого посадового становища. Надання згоди на пропозицію осіб, вказаних у пунктах 1–5, чи незаконне пряме або опосередковане надання будь-якої пропозиції, обіцянки, безоплатної допомоги, подарунку чи винагороди такій особі чи іншій особі з метою схвалення такої особи до виконання чи невиконання дій, що відносяться до її повноважень, у будь-який час, карається такими ж санкціями.

Встановлене покарання у вигляді позбавлення волі строком на десять років та штрафу у розмір 150 000 євро. Якщо правопорушення вчинено суддею або прокурором в інтересах чи проти особи, щодо якої ведеться кримінальне провадження, покарання збільшується до 15 років позбавлення волі та штрафу в розмірі 225 000 євро.

Додаткові покарання:

- позбавлення громадянських, цивільних і сімейних прав;
- позбавлення права займати державні посади чи здійснювати суспільну або професійну діяльність, під час виконання якої або у зв'язку з якою було вчинено правопорушення, на максимальний термін у десять років, чи для правопорушень, зазначених у статтях 433–1, 433–2 та 433–4, займатися комерційною чи виробничою діяльністю, управляти, адмініструвати, керувати чи контролювати (на будь-якій посаді), прямо чи опосередковано, від власного імені або через третю особу, комерційним чи промисловим підприємством або комерційною компанією. Ці заборони можуть застосовуватися кумулятивно.
- публічне висвітлення або поширення рішення

Санкції пов'язані зі здійсненням професійної діяльності; відповідно до статті 45 декрету від 22 грудня 1958 встановлено таку шкалу санкцій:

- 1) догана, із занесенням в особову справу;
- 2) зміна посади;
- 3) недопущення до виконання певних завдань;
- 4) заборона призначення суддею, який розглядає справи одноособово (щонайбільше на 5 років);
- 5) пониження рангу;
- 6) тимчасове відсторонення від посади (щонайбільше на рік) з повним чи частковим позбавленням заробітної плати;
- 7) пониження на посаді;
- 8) офіційний вихід на пенсію чи відставка;

9) звільнення.

Італія

У випадку корупційного злочину, вчиненого суддею (стаття 319-ter Кримінального кодексу) *суб'єктивна сторона* (*mens rea*) характеризується не просто умислом, спрямованим на винесення неправомірного рішення, а також метою, що полягає в наданні переваги чи завданні шкоди інтересам сторони в кримінальному, цивільному чи адміністративному провадженні. Крім того, необхідним елементом є обіцянка чи обмін неправомірною вигодою (у грошовій формі або у формі надання переваг, благ чи послуги). Цей тип корупції стосується не лише суддів і прокурорів. Суб'єктами є також державні службовці, які через свою корумповану поведінку (для прикладу, подання фальшивого звіту чи заяви) впливають на результат (кримінального, цивільного чи адміністративного) провадження.

Навіть обіцянка неправомірної вигоди, незалежно від факту настання позитивних або негативних наслідків для сторони, становить злочин.

Кримінальні санкції залежать від типу злочину. Для прикладу, за корупційне діяння, вчинене суддею (стаття 319-ter Кримінального кодексу), «звичайне» покарання передбачає від 6 до 12 років позбавлення волі, які може бути збільшено до строку в межах від 8 до 12 років у разі наявності тяжких наслідків.

Молдова

Розглядаючи статтю 307 Кримінального кодексу, Конституційний суд Молдови проаналізував обов'язок доведення всіх елементів вини. Суд зазначив, що: «словосполученням «винесення завідомо» в статті 307 Кримінального кодексу законодавець прямо передбачив, що суддю може бути притягнуто до кримінальної відповідальності за цей злочин виключно у випадку, коли доведено його умисел щодо ухвалення рішення, вироку, постанови або ухвали, що суперечать вимогам закону». Конституційний суд далі вказав, що «кримінальна відповідальність судді за статтею 307 Кримінального кодексу може бути сумісна з принципом судової незалежності лише за умови дотримання принципу обмежувального тлумачення й лише на основі неспростовних доказів, що вказують на умисел судді щодо видачі протизаконного судового акта».²⁶

Санкції

Пункт 1 статті 307 передбачає два види покарання: штраф (від 650 до 1150 умовних одиниць) і позбавлення волі (на строк до 5 років). В обох випадках це покарання може супроводжуватися позбавленням права займати певні посади чи здійснювати певну діяльність на строк до п'яти років. Ті самі дії, які спричинили тяжкі наслідки, караються позбавленням волі на строк від 3 до 7 років із позбавленням права займати певні посади чи здійснювати певну діяльність на строк до п'яти років.

Кваліфікований склад злочину характеризується винесенням неправосудного рішення, вироку, постанови або ухвали, пов'язаних з обвинуваченням у тяжкому, особливо тяжкому або надзвичайно тяжкому злочині; що спричинило тяжкі наслідки.

²⁶ Там само.

У відкритих джерелах не знайдено інформації про те, як ці санкції застосовуються на практиці.

Польща

Спеціального режиму кримінальної відповідальності не передбачено.

Іспанія

Склад злочину, який становить винесення завідомо протизаконного рішення, характеризується:

1) Об'єктивна сторона: протиправне чи неправосудне рішення

Термін «протиправне» чи «неправосудне» на позначення судового чи адміністративного рішення означає, що таке рішення грубо суперечить закону, а відтак є юридично необґрунтованим.

2) Суб'єктивна сторона: усвідомлення чи груба недбалість

Необхідно, щоб суддя діяв з усвідомленням повною мірою неправосудного характеру винесеної постанови. Це означає, що він або вона діє «з власної волі» або з умислом (стаття 446 Кримінального кодексу) або з «грубою недбалістю» (стаття 447 Кримінального кодексу). Умисел характеризується усвідомленням загальновідомого неправосудного характеру рішення.

Тип і розмір санкцій такі:

а) у випадку винесення завідомо неправосудного рішення чи вироку (стаття 446 Кримінального кодексу):

а1) якщо неправосудне рішення винесене у кримінальній справі щодо тяжкого злочину, але не було виконане: позбавлення волі (на строк від 1 до 4 років); якщо рішення виконано – позбавлення волі на строк від 2 до 4 років і штраф (який підлягає сплаті протягом строку від 12 до 24 місяців). В обох випадках – повна заборона обіймати державні посади (строком від 10 до 20 років).

а2) якщо неправосудне рішення винесене у кримінальній справі щодо малозначного діяння - штраф (що підлягає сплаті протягом строку від 6 до 12 місяців) і позбавлення права обіймати державні посади (на строк від 6 до 10 років).

а3) у всіх інших випадках винесення неправосудного рішення – штраф (що підлягає сплаті протягом строку від 12 до 24 місяців) і позбавлення права обіймати державні посади (на строк від 10 до 20 років).

б) у випадку явно неправосудного вироку внаслідок помилки: позбавлення права обіймати державні посади (на строк від 2 до 6 років);

в) у випадку відмови розглядати справу (стаття 448 Кримінального кодексу²⁷): позбавлення права обіймати державні посади (на строк від кількох місяців до 4 років);

²⁷ «Відмова судді чи магістрата розглядати справу, яка не має юридичного обґрунтування чи під приводом незрозумілості, неповноти положень закону чи відсутності відповідних норм, карається спеціальною забороною обіймати певні посади чи посади державної служби на строк від шести місяців до чотирьох років».

г) у випадку затримки в здійсненні правосуддя з вини судді: позбавлення права обіймати державні посади (на строк від кількох місяців до 4 років; строк зменшується вдвічі, якщо «затримка мала місце з вини державного службовця, який» не є суддею чи магістратом).

3.5 Які конкретні аспекти враховуються? Серйозність наслідків? Якісь конкретні обставини чи форми вини?

Англія й Уельс

Оскільки немає спеціального режиму кримінальної відповідальності суддів, відповідь на це запитання не наводиться.

Франція

Не було знайдено відповідних даних.

Італія

Як було зазначено, в Італії не передбачено кримінальної відповідальності судді за винесення завідомо неправосудного рішення, окрім випадків, коли ці дії вчиняються з метою надання переваги або завдання шкоди інтересам сторони кримінального, цивільного чи адміністративного провадження (стаття 319-ter Кримінального кодексу) або отримання неправомірної вигоди суддею або стороною (зловживання службовим становищем, стаття 323 Кримінального кодексу).

У другому випадку санкція значно серйозніша, якщо на підставі «корумпованого» вироку засудженого було неправомірно позбавлено волі. У такому разі санкції, які підлягають застосуванню до магістрата, наступні:

- за неправомірне позбавлення волі на строк до 5 років – позбавлення волі на строк від 6 до 12 років;
- за неправомірне позбавлення волі на строк понад 5 років – позбавлення волі на строк від 8 до 12 років.

Молдова

Пункт 2 статті 307 передбачає більш суворе покарання за винесення неправосудного рішення, пов'язаного із обвинуваченням у вчиненні тяжкого, особливо тяжкого чи надзвичайно тяжкого злочину, яке призвело до тяжких наслідків.

У Кримінальному кодексі роз'яснено терміни «тяжкий злочин» та «надзвичайно тяжкий» злочин (стаття 16): тяжкими злочинами визнаються діяння, за які кримінальний закон передбачає максимальну міру покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 12 років включно. Надзвичайно тяжкими злочинами вважаються умисні злочини, за які кримінальний закон передбачає покарання у вигляді довічного ув'язнення.

Польща

Кримінальна відповідальність не передбачена.

Іспанія

Тип відповідальності та санкції залежать від таких чинників:

а) форма вини

а1) умисне винесення неправосудного рішення (стаття 446 Кримінального кодексу);

а2) винесення неправосудного рішення через помилку (груба недбалість) (стаття 447 Кримінального кодексу);

а3) відмова розглядати справу (стаття 448 Кримінального кодексу);

б) категорія потерпілих

б1) обвинувачений/засуджений за вчинення тяжкого злочину (стаття 446.1) чи злочину невеликої тяжкості (стаття 446.2);

б2) інші потерпілі (статті 446.3, 447 чи 448);

в) тип провадження:

в1) кримінальне провадження;

в2) інші типи проваджень;

г) характер втручання:

г1) кримінальний вирок виконано (стаття 446.1/В);

г2) не виконано вирок (стаття 446.1/А)

3.6 Чи є інші форми відповідальності суддів?

Відповідальність суддів має розглядатись системно. Вона не обмежується та не завершується кримінальною відповідальністю. Важливо розглядати систему в цілому.²⁸ У цьому розділі надається короткий огляд складових загальної системи відповідальності суддів, елементом якої є кримінальна відповідальність.

Англія й Уельс

В Англії й Уельсі є багато форм відповідальності. Хоча не передбачено кримінальної відповідальності за винесення завідомо неправосудного рішення, це не означає, що судді не несуть жодної відповідальності. Для прикладу, усі слухання відбуваються в усній формі, судді мають надавати чіткі обґрунтування своїх рішень, які складаються та готуються самими судьями тощо.

Було зазначено, що:

«Відсторонення від посади жодним чином не є основним способом притягнення судді до відповідальності і не має бути першою вимогою осіб, незадоволених судовим рішенням... судді підпорядковуються Конституції та закону. Основний спосіб, у який повинна

²⁸ Докладніше див. у Додатках 2 та 3.

забезпечуватись відповідальність судді за виконання своїх правових і конституційних обов'язків, є винесення обґрунтованих рішень у відкритому судовому засіданні. У багатьох випадках механізми оскарження судових рішень слугують додатковою гарантією. При належному виконанні своїх функцій суддя не повинен нести особисту відповідальність, якщо винесене ним рішення було скасоване за результатами перегляду вищестоящим судом. Дійсно, постраждають інтереси верховенства права, якщо суддя не зможе застосовувати правові норми, керуючись власним їх тлумаченням. Така ситуація була б особливо згубною для незалежності суддів, невід'ємною частиною якої є автономія в прийнятті рішень».²⁹

Франція

Суддю може бути притягнуто до цивільно-правової відповідальності за помилку. Однак подібно до ситуації в Італії, вони відповідають лише перед державою. Мова йде про відшкодування збитків, завданих державі, якщо держава (що несе непряму відповідальність за шкоду, завдану діями судді під час здійснення ним своїх повноважень) була змушена виплатити відшкодування шкоди, завданої громадянину. Станом на червень 2019 року, держава ще не вдавалася до такого заходу.³⁰ Магістрати, як і всі інші державні службовці, несуть дисциплінарну відповідність за порушення своїх обов'язків або недостойну поведінку. Немає переліку проступків, які можуть потягнути за собою застосування дисциплінарних санкцій, проте існують роз'яснення щодо кодексу професійної етики та судової практики Вищої ради магістратури (*Conseil Supérieur de la Magistrature* або ВРМ).

Італія

Так. Суддю, який порушив свої обов'язки (щодо неупередженої, правильної, сумлінної поведінки, продуктивності, конфіденційності, збалансованості дій та поваги, під час здійснення суддівських функцій та у позасудовому контексті), може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності. Крім того, існують інші види відповідальності судді:

- кримінальна відповідальність: за злочин, як будь-яка інша особа, а також за корупційне діяння, вчинене під час здійснення суддівських функцій;
- цивільна відповідальність: за неправомірне завдання шкоди третій особі (в контексті позасудової діяльності);
- адміністративна відповідальність: за завдання шкоди державі чи іншій особі публічного права.

Молдова

Окрім звичайних форм відповідальності, таких як процедури перегляду судового рішення судом вищої інстанції та обґрунтування рішення, стаття 13 Закону про статус суддів передбачає оцінювання діяльності суддів. Діяльність суддів оцінюють для визначення рівня

²⁹ Aldo Zammit Borda, "The appointment, tenure and removal of judges under Commonwealth principles: a compendium and analysis of best practice" (2015) 41 Commonwealth Law Bulletin 501, 524

³⁰ The responsibility of magistrates (Відповідальність магістратів) (автор: Magistrate Nicolas Braconnay (магістрат Ніколас Бреконней), востаннє змінено в червні 2019 року, за посиланням: <https://www.vie-publique.fr/parole-dexpert/38544-justice-la-responsabilite-des-magistrats-et-de-letat>).

кваліфікації та професійних навичок суддів. Періодичне оцінювання ефективності роботи судді проводиться кожних три роки. Законом також передбачено оцінювання діяльності судді у таких випадках:

- а) призначення на посаду до досягнення граничного віку;
- б) призначення суддею у суді вищої інстанції;
- в) призначення головою суду чи заступником голови;
- г) переведення в суд того самого чи нижчого рівня.

Може також проводитись оцінювання діяльності судді у винятковому порядку, якщо ухвалені ними судові рішення викликають сумніви щодо рівня їх кваліфікації та професійних навичок. Роботу суддів оцінює колегія з питань оцінювання діяльності суддів.

Польща

Відповідальність судді в Польщі забезпечується механізмом перегляду судового рішення вищестоящим судом. Від вищестоящого суду очікується виявлення рішень, які є протиправними з точки зору неправильного застосування закону чи оцінювання фактів. Судді повинні надавати обґрунтування рішень в письмовій формі, судові засідання зазвичай відкриті. Також можливі інші форми дисциплінарної відповідальності.³¹

Іспанія

Судді можуть підлягати цивільній та дисциплінарній відповідальності. Державні установи та службовці (в тому числі судді) несуть цивільну³² та дисциплінарну³³ відповідальність. Для отримання цивільно-правового відшкодування потерпілі, яким завдано шкоду (як-от сторони судового провадження, в результаті якого винесене неправосудне рішення) повинні подати позов проти державної установи, в якій працює службовець. Як і у Франції, державна установа, яка відшкодувала потерпілому шкоду, завдану діями чи рішенням посадової особи³⁴, може потім звернутись в порядку регресу до відповідного службовця, якщо такі дії а) становлять шахрайство; б) допущено грубу помилку; в) вчинено через недбалість. Держава несе відповідальність за збитки, завдані суддями та прокурорами під час здійснення їхніх функцій чи внаслідок помилки судді чи неналежного здійснення

³¹ Див. Додаток 2.

³² Див. статті 145 і 146 Закону про загальний адміністративний процес (*Ley 39/2015, Ley de Procedimiento Administrativo Común, LPAC*) і статті 19–21 Процедурних правил державних адміністрацій з питань матеріальної відповідальності (*Reglamento de los Procedimientos de las Administraciones Públicas en materia de Responsabilidad Patrimonial, RPRP*), а також органічний закон 6 від 1985 року (Про судоустрій), що містить спеціальний розділ (розділ 5) про матеріальну відповідальність держави у сфері здійснення правосуддя (статті 292–296).

³³ Положення, що стосуються дисциплінарної відповідальності іспанських суддів, включено в статті 414–427 органічного закону Іспанії №6 від 1985 року (*Ley Orgánica del Poder Judicial, Закон про судоустрій*³³). Ці положення доповнює судова практика дисциплінарної комісії при Раді суддів, а також колегії з розгляду адміністративних справ Верховного суду. Положення застосовуються до всіх суддів, включаючи мирових (непрофесійних) суддів.

³⁴ При встановленні відповідальності враховують, серед іншого, такі критерії: шкідливі наслідки; наявність умислу; професійні обов'язки службовців кадрового складу на службі державної адміністрації і їхній зв'язок (близькість чи інтерес) із завданням шкоди.

правосуддя. Органом, який здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів,³⁵ є Дисциплінарний комітет Генеральної ради суддів (*Consejo General del Poder Judicial*).

3.7 Чи були випадки притягнення суддів до кримінальної відповідальності?

Англія й Уельс

В Англії й Уельсі не передбачено спеціального режиму кримінальної відповідальності за винесення завідомо неправосудного рішення, однак, як було зазначено вище, судді несуть кримінальну відповідальність за скоєння злочину в загальному порядку. На практиці такі справи майже відсутні. Для прикладу, в Англії й Уельсі в справі від 1975 року суддя зазначив, що «в наших реєстрах немає справи щодо притягнення до відповідальності судді вищого суду за завдання шкоди».³⁶ Також не було знайдено повідомлень щодо нових справ, які стосувались би кримінально караних діянь, вчинених суддями. Є дані про кримінальне переслідування адвокатів, пов'язаних із судами. Для прикладу, у 2009 році баристера, що підтримував кримінальне обвинувачення від імені прокуратури, було звинувачено в отриманні хабара в розмірі 20 000 фунтів стерлінгів за закриття справи.³⁷ У 2012 році секретаря суду було засуджено до позбавлення волі за отримання хабара згідно із Законом про хабарництво.³⁸

Франція

Щодо представників судової системи була одна справа у 2004 році й одна у 2008 році, що стосувались активного корупційного діяння, а також одна справа у 2007 році щодо пасивної корупції.³⁹

Італія

Так, мали місце випадки притягнення як до цивільно-правової відповідальності (за шкоду, завдану потерпілим та державі), так і кримінальної відповідальності (для прикладу, корупція при винесенні судових актів та рішень).⁴⁰ Що стосується кримінальної відповідальності, крім минулих справ, в яких фігурували судді і політики, нещодавно в ЗМІ повідомлялося про гучну справу, яка стосувалась обвинувачення у корупційних діяннях суддів-членів ВРМ. Оскільки розслідування органами прокуратури досі триває, детальнішої інформації не вважається можливим надати з огляду на ризик завдання шкоди репутації та правам

³⁵ У цілому, судді повинні дотримуватися десяти принципів: незалежність; неупередженість; підпорядкованість закону; непідакупність і чесність; дух служби та належне поведіння з колегами; практикуючими юристами та громадянами; повага до сторін провадження; право на справедливий суд; розгляд справи в розумний строк, залежно від обставин кожної справи; мотивація судових рішень; обов'язок зберігати професійну таємницю.

³⁶ «Сіррос проти Мура» (*Sirros v Moore*) [1975] AC 118; [1975] QB 118; [1974] 3 WLR 459; [1974] 3 All ER 776; (1974) 118 SJ 661.

³⁷ Див.: <https://www.theguardian.com/uk/2010/jun/29/crown-prosecution-service-officer-bribe>.

³⁸ Див.: <https://www.theguardian.com/law/2012/may/24/court-clerk-bribery-act-sentence>.

³⁹ <https://uncaccoalition.org/files/official-documents/country-review-report-france.pdf>.

⁴⁰ Див. відповідні розділи вище.

підозрюваних. Попри це, досвід показує, що суддів притягують до кримінальної відповідальності.

Молдова

Була низка справ щодо притягнення суддів до кримінальної відповідальності на підставі статті 307 Кримінального кодексу. Проте провадження у цих справах не завершилися застосуванням кримінальних санкцій. Наприклад, суддю Доріна Мунтяну виправдали після того, коли прокурор вирішив зняти обвинувачення. Вища рада магістратури прийняла рішення про зняття його імунітету. В основі справи лежав той факт, що суддя Мунтяну вирішив не продовжувати строк тримання під вартою високопоставленого підозрюваного.⁴¹

Іншою відомою справою є справа чинного голови Конституційного суду Молдови судді Домініки Маноле. Було повідомлено, що «Стосовно судді Домініки Маноле порушено кримінальне провадження після винесення нею рішення... про те, що відмова Центральної виборчої комісії організувати конституційний референдум, як цього вимагала партія «Гідність і правда», є незаконною».⁴² Очевидно, ця справа також не завершилась засудженням.

Польща

Хоча в Польщі не передбачено кримінальної відповідальності за діяння, які вчиняються в межах виконання суддівських функцій, суддю потенційно може бути притягнуто до відповідальності за інші злочини у зв'язку із справою, яку він чи вона розглядає. Тут доречно згадати справу судді Тулея. Щодо нього було порушено кримінальну справу у зв'язку з наданням дозволу на присутність представників ЗМІ на засіданні, на якому розглядалась резонансна справа, що стосувалася розслідування за фактом проведення голосування щодо затвердження закону про державний бюджет на 2017 рік в Польській палаті представників (Сейм) за відсутності представників опозиції. Йому було пред'явлено обвинувачення в «невиконанні офіційних обов'язків і перевищенні своїх повноважень», що полягало, на думку сторони обвинувачення, у розголошенні таємниці слідства «особам, які не мали відповідного дозволу». Обвинувачення пов'язані з фактом надання дозволу суддею на присутність представників ЗМІ та громадськості в залі суду під час проголошення рішення.⁴³ Згідно з повідомленнями, в цій справі його імунітет не було знято.⁴⁴

Іспанія

У низці справ суддів було притягнуто до кримінальної відповідальності на підставі статей 446 і 447 Кримінального кодексу. У рішенні Верховного Суду *Tribunal Supremo, або ВС* в справі «Пелес, Креспо та Корреа проти Гарсона» (*Peláez, Crespo and Correa v. Garzón*) було отримано докази що свідчили про службові зловживання, які порушували конституційні

⁴¹ Див.: <https://newsmaker.md/rus/novosti/sudyu-muntyanu-opravdali-ego-obvinyali-v-otkaze-prodlit-arest-odnogo-iz-advokatov-platona/>

⁴² Див.: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/60925/ssoar-jlibertyintaff-2018-2-scourfield_mclauchlan-The_impact_of_the_European.pdf?sequence=1&isAllowed=y&lnkname=ssoar-jlibertyintaff-2018-2-scourfield_mclauchlan-The_impact_of_the_European.pdf

⁴³ <https://www.icj.org/poland-stop-arbitrary-proceedings-against-judge-igor-tuleya/>.

⁴⁴ <https://balkaninsight.com/2020/06/11/polish-courts-independent-judiciary-wins-battle-not-war/>.

гарантії (STS 79/2012, 9 лютого).⁴⁵ Друга палата Верховного Суду винесла рішення 79/2012 у справі 20716/2009 за позовом адвоката проти магістрата.⁴⁶ Вказане провадження було порушено щодо триваючого зловживання службовим становищем і злочину, скоєного державним службовцем, який використовував пристрої для прослуховування та запису розмов між затриманими та їхніми адвокатами у приміщенні в'язниці, що суперечило конституційним гарантіям. Пізніше були додані приватні обвинувачення Пабло Креспо та Франсиско Корреа, справи яких розглядав магістрат. Магістрата було засуджено за зловживання службовим становищем на підставі статті 446.3 за явної конкуренції норм (стаття 8.3) з положеннями пункту 1 статті 536 Кримінального кодексу і призначено покарання у вигляді штрафу, який підлягає сплаті у сумі 6 євро щоденно протягом 14 місяців, із субсидіарною особистою відповідальністю за статтею 53 Кримінального кодексу із позбавленням права обіймати посаду судді або магістрата на строк 11 років.⁴⁷

Інші відомі випадки:

- 1) (2019 р.) Верховний Суд відмовив судді у поновленні на посаді після того, як останній відбув покарання за зловживання службовим становищем, що передбачало заборону обіймати відповідну посаду (стаття 446 Кримінального кодексу).⁴⁸
- 2) (2017 р.) Верховний Суд визнав право магістрата обіймати відповідну посаду після того, як він відбув покарання за вироком, яким його було визнано винним у зловживанні службовим становищем⁴⁹ (стаття 447 Кримінального кодексу).
- 3) (2017 р.) Верховний Суд залишив в силі покарання у вигляді 10-річної заборони обіймати суддівські посади щодо судді, визнаного винним у зловживанні службовим становищем⁵⁰ (стаття 446.3 Кримінального кодексу).

⁴⁵

http://www.poderjudicial.es/stfls/TRIBUNAL%20SUPREMO/NOTAS%20DE%20PRENSA/Pelaez%20et%20a%20vs%20B%20Garzon,%20STS%2079_2012.pdf

⁴⁶ До процесу була прикута увага ЗМІ (BBC, https://www.bbc.com/mundo/noticias/2012/02/120209_garzon_caida_perfil_sentencia), він зазнав критики з боку міжнародних НУО (Іспанія: суд на суддею Балтасаром Гарсоном, «удар по правах людини», Міжнародна Амністія (Amnesty International), <https://www.amnesty.org/es/latest/news/2012/01/spain-trial-judge-baltasar-garzon-blow-human-rights/>

⁴⁷

<http://www.poderjudicial.es/portal/site/cgpj/menuitem.0cb0942ae6fbda1c1ef62232dc432ea0/?vgnnextoid=75e19ef-d54265310VgnVCM1000006f48ac0aRCRD&vgnnextchannel=6d70f20408619210VgnVCM100000cb34e20aRCRD&vgnnextfmt=default#:~:text=Art%C3%ADculo%20446,-El%20juez%20o&text=1.%C2%BA%20Con%20la%20pena,meses%20si%20se%20ha%20ejecutado.>

⁴⁸ <http://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Poder-Judicial/Noticias-Judiciales/El-Tribunal-Supremo-deniega-a-un-juez-su-rehabilitacion-a-la-carrera-judicial-tras-cumplir-una-pena-de-inhabilitacion-por-un-delito-de-prevaricacion>

⁴⁹ <http://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Poder-Judicial/Sala-de-Prensa/Notas-de-prensa/El-Tribunal-Supremo--rehabilita-como-magistrado-a-Francisco-de-Asis-Serrano-tras-cumplir-su-condena-por-prevaricacion>

⁵⁰ <http://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Poder-Judicial/Tribunal-Supremo/Noticias-Judiciales/El-Tribunal-Supremo-confirma-la-pena-de-diez-anos-de-inhabilitacion-al-juez-Fernando-Presencia-por-prevaricacion>

4. Висновок Підсумкова таблиця.⁵¹

	Запитання	Англія	Франція	Італія	Молдова	Польща	Іспанія
1	Чи можливо притягнути суддю до кримінальної відповідальності за винесення завідомо протиправного рішення?	Спеціального складу злочину немає	Спеціального складу злочину немає	Не зовсім	Так	Спеціального складу злочину немає	Так
2	Чи існує спеціальний порядок притягнення суддів до кримінальної відповідальності?	Ні	Ні	Так	Так	Так	Ні
3	Які передбачено гарантії захисту від неналежного впливу на суддів?	Надання широкого імунітету від кримінальної та цивільної відповідальності. Спеціальний порядок накладення дисциплінарних санкцій	Спеціальний порядок накладення дисциплінарних санкцій. Притягнення до цивільно-правової відповідальності лише ретроспективно	Спеціальний порядок притягнення до всіх форм відповідальності	Спеціальний порядок притягнення до дисциплінарної та кримінальної відповідальності. Імунітет від цивільно-правової відповідальності.	Спеціальний порядок притягнення до дисциплінарної та кримінальної відповідальності. Притягнення до цивільно-правової відповідальності лише ретроспективно	Особливий порядок порушення кримінального провадження проти судді чи його арешту. Спеціальний порядок накладення дисциплінарних санкцій.
4	Чи є інші форми відповідальності суддів?	Так	Так	Так	Так	Так	Так
5	Чи були випадки притягнення суддів до кримінальної відповідальності?	Ні.	(немає даних)	Так	Так	Так	Так
6	Який орган здійснює провадження у справі про винесення	Немає спеціального положення	Немає спеціального положення	Немає спеціального	Після зняття імунітету – в загальному порядку	Особливий порядок	Немає спеціального положення

⁵¹ У цій таблиці для зручності наведено лише запитання, на які можна дати прості відповіді в узагальненому вигляді.

	Запитання	Англія	Франція	Італія	Молдова	Польща	Іспанія
	суддею завідомо неправосудного рішення?			положенн я			
7	Чи відомі випадки, коли суддя посилався на свій імунітет від переслідування чи від відповідальності за позовом?	Ні.	Ні.	Ні.	Немас даних	Так	Ні

Додаток 1. Огляд вимог до кандидатів на посаду судді

Англія й Уельс

Система суддів в Англії й Уельсі включає професійних і непрофесійних суддів. Магістратські суди розглядають більшість кримінальних справ і деякі питання, що відносяться до сфери сімейного права. Мирові судді – дорослі волонтери з місцевої громади, які ухвалюють рішення в справах, що не стосуються складних правових питань. Від них не вимагається мати юридичну освіту, вони отримують консультації з питань права та практики від секретаря суду, який має відповідну кваліфікацію. Щоб стати магістратом, потрібно відповідати переліченим нижче вимогам.

- Вік. Магістратами можуть бути особи віком від 18 до 65 років. Граничний вік для перебування на посаді магістрата становить 70 років, при цьому строк перебування на посаді становить, зазвичай, не менш ніж 5 років.
- Стан здоров'я. Магістрати повинні добре чути (зі слуховим апаратом або без нього), щоб мати змогу слухати справи. Вони також повинні бути в змозі сидіти та залишатися зосередженими впродовж тривалого часу.
- Особисті якості. Магістрати повинні продемонструвати, що володіють необхідними особистими якостями, наприклад: знання соціальних проблем; зрілість, розуміння людей, відчуття справедливості; надійність та відданість службі громаді. Вони також мають бути здатні розуміти документи, розглядати докази та ефективно спілкуватися; мислити глобально, зважувати аргументи й ухвалювати справедливе рішення.
- Не можуть обіймати посаду магістрата особи, які: визнані винним у вчиненні тяжкого злочину; визнані винним у вчиненні кількох малозначних проступків; яким було заборонено керувати транспортним засобом протягом останніх 5–10 років; визнані банкрутом.

Усі інші справи розглядають професійні судді. Професійні судді повинні мати не менш, ніж 5–7 років досвіду роботи на посаді, яка вимагає кваліфікації у сфері правознавства. Це можуть бути наступні види діяльності:

- (а) здійснення суддівських функцій в будь-якому суді чи трибуналі;
- (б) робота на посаді арбітра;
- (в) юридична практика чи робота юристом;
- (г) надання консультацій з питань застосування законодавства;
- (ґ) надання допомоги особам, що беруть участь у провадженні для вирішення спорів щодо права;
- (д) діяльність в якості медіатора з метою позасудового вирішення спорів, що є або можуть бути, у випадку недосягнення згоди в позасудовому порядку, предметом судового розгляду;
- (е) складання документів, які стосуються встановлення чи зміни прав і обов'язків;
- (є) викладацька чи науково-дослідна діяльність у сфері права;
- (ж) будь-яка діяльність, що на думку особи, яка приймає рішення, має схожий, в широкому значенні, характер з наведеною вище.

Професійні судді також повинні мати відповідну юридичну кваліфікацію, що означає, що особа має відповідати вимогам до кандидатів на посаду баристера, соліситора, кваліфікованого спеціаліста юридичного відділу, урядового спеціаліста з юридичних питань, вченого-юриста або патентного повіреного чи спеціаліста з питань реєстрації і захисту торгових марок. Суддя має бути громадянином Сполученого Королівства, Співдружності націй або Республіки Ірландія.

В Англії й Уельсі суддів призначає Комісія з відбору суддів (КВС). КВС є незалежним органом, що призначає кандидатів на посаду судді в судах і трибуналах Англії й Уельсу, а також в деякі судові органи, юрисдикція яких поширюється на всю територію Сполученого Королівства. КВС проводить відбір кандидатів на всі суддівські посади, включаючи посади суддів Високого суду і Трибуналу вищого рівня й утворює комісії для призначення на керівні посади, як-от Лорд-головний суддя. Комісія складається з 15 членів, які відповідають за виконання нею своїх завдань, досягнення цілей та сприяння ефективному використанню персоналу й інших ресурсів. Голова Комісії не є професійним юристом. З 14 членів Комісії: 6 мають бути суддями (в тому числі, 2 судді трибуналу); 2 мають бути професійними юристами (баристера, соліситора або слухач Королівського інституту підготовки фахових юристів); 5 членів не є юристами, і один – член суду без юридичної кваліфікації. Дванадцять членів комісії, включаючи голову, призначають за результатами відкритого конкурсу. Інших трьох обирає Рада суддів (2 старші члени суддівського корпусу загальних судів) чи Рада суддів трибуналу (1 старший член суддівського корпусу трибуналів).

Станом на 1 квітня 2019 року, було 3210 суддів (на основі штатного розкладу), яких було призначено на посаду судді вперше.⁵²

Франція

Судді є службовцями Міністерства юстиції, до яких відносяться судді і прокурори. Щоб стати суддею, потрібно закінчити Національну школу магістратури. Бути зачисленим у школу можуть за результатами складання іспиту:

1. (більшість місць) особи, які мають ступінь магістра права чи політології (максимальний вік: 31 рік);
2. державні службовці, що пропрацювали 4 роки на державній службі (максимальний вік: 48 років);
3. юристи-практики із 8-річним досвідом роботи в компанії або на виборній посаді (максимальний вік: 40 років).

По завершенні підготовки, яка триває 31 місяць (та включає навчальні заняття та практику в суді), випускники вибирають місце призначення з урахуванням свого рейтингу за результатами складання іспитів та наявних вакансій.

У Франції нараховується приблизно 6995 професійних суддів (тобто 10,4 на 100 000 мешканців) і 1955⁵³ прокурорів (тобто 2,9 на 100 000 мешканців).

⁵² Див.: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2019/07/Judicial-Diversity-Statistics-2019-1.pdf>.

⁵³ Див.: Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (CEPEJ-STAT) (2016), <https://www.coe.int/en/web/cepej/dynamic-database-of-european-judicial-systems>.

Італія

Магістрат є державним службовцем, наділеним суддівськими функціями. Магістрат може виступати прокурором (слідчим магістратом) або суддею (магістратом, що ухвалює рішення) у різних типах проваджень:

- загальна юрисдикція – цивільне чи кримінальне;
- адміністративне – для захисту законних інтересів, в якому відповідачем є органи публічної адміністрації;
- податкове – компенсація за податкові збитки;
- провадження у військових справах стосовно військових злочинів.

Відповідно до італійського законодавства, судова влада є автономною і незалежною від інших гілок влади (ст. 104 Конституції). Органом суддівського самоврядування є Вища рада магістратури (*Consiglio Superiore della Magistratura* або ВРМ) – конституційний орган, який очолює Президент республіки.

До складу ВРМ входять:

- Президент республіки (який є членом по праву і за посадою та очолює ВРМ);
- Перший голова Касаційного суду (який є членом по праву і за посадою);
- Генеральний прокурор Касаційного суду (який є членом по праву і за посадою);
- 16 магістратів, з яких 2 мають право на зайняття вищих судових посад, 10 виконують суддівські функції, а 4 є прокурорами;
- 8 штатних професорів права чи юристів із принаймні 15-річним досвідом.

Щоб бути допущеним до участі у кваліфікаційних іспитах на посаду магістрата кандидат повинен відповідати таким вимогам:

1. Бути громадянином Італії
2. Мати повну цивільну правоздатність
3. Не мати судимостей
4. Мати права юридичну освіту
5. Мати спеціалізацію. Вважається, що кандидат має спеціалізацію, якщо він:
 - a) пройшов стажування в судових відділах;
 - b) пройшов навчання у школі підготовки для фахових юристів;
 - c) є адвокатом;
 - d) має ступінь доктора права.

Кваліфікаційний іспит включає письмову та усну частину, що містять питання з різних галузей права,⁵⁴ та іспиту на знання однієї іноземної мови.

В Італії приблизно 6395 професійних суддів (тобто 10,6 на 100 000 мешканців) і 2138 прокурорів⁵⁵ (тобто 3,5 на 100 000 мешканців).

⁵⁴ Цивільне право й основні елементи римського права; цивільне право та процес; кримінальне право та процес; господарське право та законодавство про банкрутство; трудове право й законодавство щодо соціального захисту; адміністративне, конституційне та податкове право; право ЄС; міжнародне публічне та приватне право; елементи правової інформатики та судових систем.

⁵⁵ Див.: Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (CEPEJ-STAT) (2016), <https://www.coe.int/en/web/cepej/dynamic-database-of-european-judicial-systems>.

Молдова

До складу судової системи входять Вища судова палата, апеляційний суд і звичайні суди.⁵⁶ Вища судова палата є судовим органом найвищої інстанції. Апеляційний суд є судом вищої інстанції, що розглядає справи за звичайною апеляційною процедурою. Апеляційний суд розглядає справи за апеляційними скаргами на рішення судів першої інстанції, а також в інших передбачених законом випадках.⁵⁷

Конституційний суд є єдиним та найвищим органом конституційної юрисдикції в Молдові. Це унікальний конституційний судовий орган, незалежний від виконавчої, законодавчої та судової гілок влади; він ухвалює рішення в справах щодо Конституції та розглядає виключно питання конституційного права. До його складу входять п'ять суддів, яких призначають на 6-річний термін. Двох суддів призначає Парламент, двох – Уряд, а ще двох – Вища рада магістратури.⁵⁸ Молдовське законодавство щодо статусу судді містить основні норми щодо ролі судді.⁵⁹ Відповідно до статті 6 цього закону кандидатом на посаду судді може бути особа, яка має бездоганну репутацію, є громадянином Республіки Молдова, постійно проживає в цій країні та відповідає таким вимогам:

- а) є дієздатною;
- б) має ступінь бакалавра (диплом університету) права чи його еквівалент;
- в) закінчила Національний інститут юстиції й має відповідний стаж. Стажем роботи, що дає особі право стати кандидатом на посаду судді, вважається діяльність протягом останніх п'яти років на посаді судді або судді-асистента Конституційного суду, судді міжнародного суду, прокурора, штатного професора права у акредитованих вищих навчальних закладах, адвоката, помічника судді чи секретаря судового засідання;
- г) не має судимостей;
- г) володіє державною мовою;
- д) придатна за станом здоров'я для роботи на посаді.

Стаття 8 того ж закону передбачає обмеження щодо діяльності судді. Суддя не може:

- а) займати іншу державну чи приватну посаду, за винятком викладацької та наукової діяльності;
- б) бути народним депутатом чи радником органу місцевого публічного управління;
- в) бути членом будь-якої партії чи займатися будь-якою політичною діяльністю, в т. ч. в період відкомандирування від посади;
- г) здійснювати підприємницьку діяльність;
- г) надавати письмові чи усні консультації щодо питань, пов'язаних із судовим процесом;

⁵⁶ Див.: <https://instante.justice.md/?fbclid=IwAR1inGI8CZwFQYXgBLl3f-0h4tsOjk23kMC0nuHfPUVbBfuTQ4kDvWE61s>.

⁵⁷ <https://www.nyulawglobal.org/globalex/Moldova.html>.

⁵⁸ Там само.

⁵⁹ https://www.ecoi.net/en/file/local/1290603/1226_1404470326_moldova-law-status-of-judges-am2013-en.pdf.

д) здійснювати будь-яку діяльність, пов'язану з виконанням своїх професійних обов'язків у випадках конфлікту між власними й суспільними інтересами під час здійснення правосуддя, за винятком ситуацій, коли голову суду або Вищу раду магістратури було повідомлено в письмовій формі про конфлікт інтересів.

Суддів судів та апеляційних судів призначає на посаду з-поміж кандидатів, обраних за результатами конкурсу, Президент Республіки Молдова за поданням Вищої ради магістратури. Обраних кандидатів призначають на посаду судді вперше на 5 років. Після завершення 5-річного строку суддів призначають на посаду на період до досягнення ними граничного віку – 65 років.

Суддів Вищої судової палати призначає Парламент за поданням Вищої ради магістратури.

Усі судді в Молдові є професійними. У Республіці Молдова налічується приблизно 418 суддів.⁶⁰

Польща

Останні кілька років у Польщі триває реформа судової системи. Дисциплінарна відповідальність суддів була одним з основних аспектів цієї реформи. Більше того, у зв'язку із цією реформою справу проти Польщі наразі розглядає Суд Європейського Союзу.⁶¹

Відповідно до статті 173 польської Конституції, судова система Польщі складається із судів і трибуналів. До судів належать:

- Верховний суд
- суди загальної юрисдикції
- адміністративні суди, включаючи Вищий адміністративний суд
- військові суди.

У Конституції також зазначено Конституційний трибунал і Державний трибунал.

Наразі в Польщі є 376 судів загальної юрисдикції – 11 апеляційних, 45 районних і 321 окружний суд.⁶²

Суддів судів загальної юрисдикції призначає Президент Республіки Польща за поданням Національної ради суддів на невизначений період часу. Судді в Польщі незалежні й керуються виключно Конституціями та законами. Вони користуються імунітетом і їх не можна звільнити з посади, що означає, що трудові відносини завершуються лише в передбачених законом випадках, коли суддя подає у відставку, його звільняють через дисциплінарне порушення або він досягає пенсійного віку.

Міністр юстиції лише здійснює адміністративний нагляд за судами загальної юрисдикції. Цей нагляд включає питання, пов'язані з фінансовим забезпеченням й адміністративною діяльністю судів, а також інші питання, що стосуються ефективного розгляду справ і належного виконання рішень. Це означає, що Міністр юстиції, наділений наглядовими

⁶⁰ <https://rm.coe.int/rapport-avec-couv-18-09-2018-en/16808def9c>, 2018, с. 103.

⁶¹ Див. рішення щодо тимчасових заходів. Прес-реліз: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2020-04/cp200047en.pdf>.

⁶² <https://www.arch.ms.gov.pl/en/the-judiciary-in-poland/>.

повноваженнями, не може вчиняти дії, які обмежуватимуть незалежність суддів, зокрема, впливати на формулювання рішень, чию правильність може бути перевірено лише відповідно до передбаченої законом процедури.

Національна рада суддів – конституційний колегіальний орган, що здійснює нагляд за дотриманням незалежності судів і суддів. Найважливіші завдання Ради:

- надання висновку стосовно нормативних актів, що стосуються судової влади та суддів, а також ухвалення постанов щодо питань, які передано на розгляд Конституційного трибуналу для вивчення їх відповідності Конституції Республіки Польща, в частині, що стосується незалежності судів і суддів;
- розгляд і оцінювання кандидатів на призначення на посаду судді і подання Президенту Республіки Польща клопотань щодо призначення чи підвищення на посаді суддів Верховного суду, Вищого адміністративного суду, судів загальної юрисдикції, воєводських адміністративних судів і військових судів;
- затвердження кодексу професійної етики суддів і нагляд за його дотриманням.⁶³

До складу Ради входять 25 членів, а саме: Перший голова Верховного суду, Голова Вищого адміністративного суду, особа, призначена Президентом Республіки Польща, міністр юстиції, чотири народні депутати, два сенатори, 10 суддів судів загальної юрисдикції, два судді Верховного суду, два судді адміністративних судів і суддя військового суду.

У 2016 році в Польщі було 9980 професійних суддів і 12997 мирових суддів.⁶⁴ Утім ці цифри могли змінитися, оскільки судовою реформою було запроваджено посаду мирового судді у Верховному суді.

Іспанія

Доступ до кар'єри судді в Іспанії регулюється статтями 301 і наступними Органічного закону № 6 від 1985 року про владу судоустрій і ґрунтується на засадах урахування досягнень та здатності виконувати суддівські функції.

Першим кроком до кар'єри судді є підготовка в Школі правосуддя або Центрі правових досліджень Міністерства юстиції, зарахування в ці установи відбувається на основі конкурсного відбору.

Вимоги до кандидатів, які бажають взяти участь у конкурсі:

- мати іспанське громадянство
- бути відповідного віку (але не пенсійного)
- мати вищу юридичну освіту чи диплом магістра
- не допускаються кандидати, які:
 - мають фізичні чи психічні вади, несумісні із здійсненням повноважень судді;
 - засуджені за вчинення умисного злочину - до погашення судимості;
 - щодо яких було порушене кримінальне провадження, або пред'явлено обвинувачення у вчиненні правопорушення, пов'язаного з шахрайством, - до постановлення виправдувального вироку чи видачі наказу про звільнення;

⁶³ Див.: <https://www.arch.ms.gov.pl/en/the-judiciary-in-poland/>.

⁶⁴ Дані від 2016 р., <https://rm.coe.int/rapport-avec-couv-18-09-2018-en/16808def9c>.

- не мають повної цивільної дієздатності.

Процедура відбору та підготовки кандидатів на посаду судді , яка загалом триває приблизно три роки, така:

1) Складання іспиту в 3 етапи:

- a) Перша частина : питанні з галузі конституційного, цивільного, кримінального та процесуального права;
- b) друга частина: усна презентація з 5 тем (одна з питань конституційного права, дві з питань цивільного права та дві зі сфери кримінального права) на засіданні, відкритому для громадськості;
- c) третя частина: усна презентація з 5 тем (дві з цивільного процесуального права, одна з кримінального процесуального права, одна з господарського права й одна з адміністративного чи трудового права) на засіданні, відкритому для громадськості.

2) Школа правосуддя:

- a) перший період (приблизно дванадцять місяців) – проходження теоретичного та практичного курсу;
- b) другий період (приблизно шість місяців) – етап стажування з виконанням функцій помічника та співпраця з головами судових органів;
- c) третій період (приблизно п'ять місяців) – етап заміни та підтримки в судових органах.

В Іспанії приблизно 5367 професійних суддів (тобто 11,5 на 100 000 мешканців) і 2473⁶⁵ прокурори (тобто 5,3 на 100 000 мешканців).

⁶⁵Див.: Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (CEPEJ-STAT) (2016), <https://www.coe.int/en/web/cepej/dynamic-database-of-european-judicial-systems>.